

Om äganderättens betydelse

En sammanfattning av boken
”The Mystery of Capital”

Hernando de Soto

Skriven för Globkom (SOU 2001:91)

Jonas Vlachos
Nationalekonomiska Institutionen
Handelshögskolan i Stockholm

Författaren ansvarar själv för innehållet i uppsatsen och framförda ståndpunkter. Globkom tar ej ansvar för innehållet och har ej tagit ställning till dess slutsatser och rekommendationer.

Inledning

Efter kapitalismens seger över det planekonomiska systemet verkar marknadsekonomin vara den enda rationella sättet att organisera en modern ekonomi. I stora delar av U-världen och i de forna kommunistiska ekonomierna har dock försöken att reformera ekonomierna givit ett mycket dåligt resultat. Den utlovade tillväxten har uteblivit varför stödet för marknadsreformerna har minskat kraftigt, trots att några klara alternativ inte finns till hands. I boken 'The mystery of capital' försöker Hernando de Soto, författare till den uppmärksammade boken 'Den andra vägen' och grundare av Institutet för Frihet och Demokrati i Peru, förklara varför kapitalismen fungerar så dåligt i många länder utanför västvärlden. Den grundläggande förklaringen till de fattiga ekonomiernas oförmåga att generera produktivt kapital tillskriver han den äganderättsliga situationen i många U-länder. Problemet är inte att standardiserade reformpaket i form av stabila valutor, privatiseringar, satsningar på utbildning, hälsovård och välfungerande banksystem är direkt felaktiga. Snarare är dessa åtgärder av underordnad betydelse och i slutändan troligtvis meningslösa. Inte heller accepterar han teorier baserade på kulturella skillnader mellan folkslag – skillnaderna är helt enkelt inte stora nog att förklara de enorma välståndsklyftor vi ser i dag.

Då folkmajoritetens äganderätt i flertalet fattiga länder inte är klart definierad kan dessa ekonomier enligt de Soto inte omvandla sparande, teknologi och driftigt entreprenörskap till ekonomiskt välstånd för majoriteten av invånarna. De stora massorna saknar helt enkelt formell äganderätt till sina tillgångar vilket gör att de inte kan handla med dessa utanför relativt snäva kretsar där folk känner och litar på varandra. I väst, däremot, kan egendom användas som säkerhet till lån, den kan delas upp på ett sätt som passar ägarna, den kan handlas med fritt och därigenom användas för att generera kapital. Äganderätten är den juridiska process som möjliggör allt detta. Utan denna process kan det kapital som är nödvändigt för att integrera de fattiga i ekonomin aldrig skapas. I boken presenterar de Soto dels belegg för denna slutsats, men även en historisk diskussion om äganderättens framväxt i västvärlden och ett ramverk för framgångsrika juridiska reformer i utvecklingsländerna.

Vad vi inte visste om de fattiga och deras tillgångar

Bästa sättet att förstå vad bristen på formellt ägande egentligen innebär är att försöka föreställa sig vår egen ekonomi utan någon möjlighet att juridiskt klarlägga vem som äger vad. De fattiga i utvecklingsländerna har trots allt stora tillgångar, men saknar tillgång till processen som ger kapitalet ett produktivt liv. Efter 1950 skedde i större delen av U-världen

en snabb urbanisering. Olika regleringar stängde ute de inflyttade människorna från legal affärsverksamhet, legalt boende och den formella arbetsmarkanden. De Sotos forskarlag har i ett flertal länder dokumenterat de stora kostnader i pengar och tid som krävs för att ta sig igenom den byråkratiska djungeln och nå legal status inom något av dessa områden.¹ Föga förvånande vänder sig då människor bort från den formella ekonomin och skapar informella system. I den informella sektorn kan dock inte staten upprätthålla några kontrakt. I stället upprätthålls dessa genom olika typer av sociala konventioner och arrangemang vilket begränsar marknadernas storlek. Systemet kan därför inte användas för att generera produktivt kapital. Samma mönster går igen i de forna öststaterna. I flertalet av dessa länder är den legala sektorn en marginell företeelse medan den informella sektorn utgör normen.

I en genomgång av bostadssektorn i olika U-länders huvudstäder visar sig i princip alla boende befinna sig utanför den legala sektorn. Tillgångar i form av bostäder är därför kommersiellt och finansiellt osynliga varför de exempelvis inte kan användas som säkerhet till lån. Resultatet är att det finns för lite kapital och att många tillgångar måste handlas med genom trög och ineffektiv byteshandel.² Genom att uppskatta bostädernas värde i ett flertal fattiga länder, finner de Soto dessa informella tillgångar vara mångdubbelt större än de formellt registrerade tillgångarna. Globalt visar sig värdet av de fattigas egendom vara i nivå med värdet på samtliga börsnoterade företag i världens 20 rikaste länder! Även om denna siffra är en grov uppskattning visar den på ett viktigt faktum: det finns redan tillgångar i fattiga länder skapade av de fattiga själva. Denna egendom är dock inte möjlig att använda till produktiva ändamål utan kan helt enkelt bara konsumeras. Den stora utmaningen är att skapa produktivt kapital av dessa tillgångar.

Kapitalet hemlighet

Kapital är både en tillgång i sig och något som kan användas för att producera mervärde. För att realisera den fulla ekonomiska potentialen hos de fattigas egendom behöver de få tillgång

---

¹ Att skaffa alla tillstånd till ett mindre textilföretag (med en anställd) tog i Peru sex timmars arbete om dagen i 289 dagar. Kostnaden motsvarade tre års minimilön. Ett tillstånd att bygga ett hus på statlig mark tog sju år att erhålla. Att starta en taxirörelse tog två år. Siffrorna är inte extrema: samma mönster finns i Egypten, Haiti och Filipinerna.

² Man påminns osökt om situationen på Stockholms hyresmarknad. Den hårda regleringen av hyrorna gör det omöjligt för nyinflyttade att få tag på ett hyreskontrakt. Hyresrättsinnehavarna sitter på stora värden som inte kan realiseras (om inte hyresrätten omvandlas till bostadsrätt). Att ta lån med ett hyreskontrakt som säkerhet är omöjligt trots att dessa kontrakt betingar ett högt värde på den svarta markanden. På den svarta markanden kan staten inte erbjuda något skydd och många undviker därför för att söka sig till den. I stället finns en livlig byteshandel med hyreskontrakt som dock lider av byteshandelns vanliga ineffektiviteter.

till det formella äganderättsliga systemet. Ett sådant system är enligt de Soto av central betydelse i en marknadsekonomi av ett flertal skäl. Genom att tillskriva tingen till en individ och därmed tydligt reglera vad ägaren och omgivningen kan göra med dessa tillgångar påverkas för det första uppfattningen om vad dessa kan användas till. För det andra integreras genom äganderätten den essentiella ekonomiska informationen om tillgångarna i ett överskådligt system. Det blir därmed lättare att se tillgångarnas fulla ekonomiska värde. För det tredje gör ägandet den enskilde ansvarig för sina ekonomiska handlingar. Förutom att öka den enskildes ansvarskänsla ökas även möjligheten att trovärdigt förbinda sig till ekonomiska åtaganden: att sätta sitt hus i pant är inte möjligt om man saknar formell äganderätt till detta hus. För det fjärde gör äganderätten det möjligt att dela upp en tillgång på det sätt som bäst lämpar sig för de inblandade. Ett exempel är möjligheten att skapa aktiebolag som ökar möjligheten till riskspridning och därmed förbättrar tillgången på kapital. För det femte skapar det formella ansvaret som följer med ägandet möjligheter till mycket vidare ekonomiska nätverk. Detta gör i sin tur att den som bäst kan utnyttja en tillgångs ekonomiska potential också kan få del av denna tillgång, vilket ökar dess produktiva värde. Slutligen möjliggör äganderätten transaktioner av tillgångar i stor skala.

Utan formell äganderätt blir kapitalismen av dessa anledningar inte komplett och kan inte generera det kapital som är nödvändigt för att integrera den stora majoriteten av befolkningen. Även om den juridiska kollaps som ligger bakom den explosionsartade tillväxten av den informella sektorn har sin grund i urbaniseringen, kan man knappast hoppas på att migrationsströmmarna ska vändas till att gå från stad till land. Inte heller är det möjligt att försöka göra den informella sektorn formell med hjälp av hårdare regleringar eller andra kraftåtgärder. I varje fall inte utan att mer eller mindre starta krig mot landets fattiga majoritet. I stället gäller det att förstå att i princip samma utveckling som vi nu ser i tredje världen en gång ägde rum i västvärlden. Övergången till formellt ägande skedde även här gradvis och trevande, med många misstag begångna på vägen.

Övergången

Den viktigaste läxan att dra av äganderättens historia i västvärlden är att den infördes genom att gradvis ge det informella ägandet formell status. Detta innebär att man byggde vidare på de sedvänjor och regleringar som uppstått spontant för att skydda egendom utanför det formella systemet. Det stora problemet är naturligtvis att dessa sedvänjor skiljer sig åt från plats till plats. En mångfald av informella juridiska system ska med andra ord inkorporeras i

ett gemensamt regelverk. Även om juridiken naturligtvis är central i denna process är det i grunden ett politiskt problem. Politiskt eftersom det inte är frågan om att skydda ägande, utan att skapa rätten till ägande.

Det är i princip omöjligt att få tillstånd ett fungerande äganderättsligt system om inte folk i allmänhet känner respekt för detta: social acceptans av ägandet är av central betydelse. Människor utanför det formella systemet har dock i allmänhet en mycket klar uppfattning om vad som tillhör dem själva och hur reglerna för detta ägande ser ut. Dessa informella system motsvarar många av de krav som de fattiga ställer på äganderätten. Det formella juridiska systemet har dock svårt att handskas med osynligt ägande – vilket är just den typ av ägande de fattiga har. Genom att inte inse vikten av att det formella systemet bygger på det sociala konsensus som avspeglas i de informella systemen, har de flesta projekt för att skapa formellt ägande misslyckats. Existerande informella system måste alltså kartläggas för att sedan jämföras med den formella äganderätten. Dessa system måste därefter kompromissas ihop. Även om detta är ett enormt åtagande bör det inte vara oöverstigligt då informella system oftast i grunden är ganska lika varandra. Även de fattiga inser naturligtvis fördelen med att befinna sig inom den formella lagen. Är det tillräckligt billigt, enkelt och säkert för dem att formalisera ägandet av sin egendom lär de inte motsätta sig detta.

Även om de flesta inser behovet av juridiska reformer finns det grupper, ofta i maktposition, som åtminstone kortsiktigt gynnas av uppdelningen av samhället i en formell och en informell sektor. Ett starkt politiskt ledarskap är därför nödvändigt. Detta ledarskap bör ha huvudmålet att inkludera samhällets olika grupper i reformprocessen. För det första måste behovet av reformer tydliggöras för de fattiga. Genom att förstå den verklighet som präglar den informella sektorn kan fördelarna med ett formaliserat ägande beskrivas för dessa grupper. En lyckad reformpolitik bör dessutom inte ses som ett hjälpprogram riktat mot de fattiga. Snarare är formellt ägande en tillväxtmotor vilket även rika grupper kan tjäna på. Genom att lagen i praktiken utvidgas till att även inkludera människor som tidigare stod utan juridiskt skydd kommer troligtvis respekten för lagen generellt att öka. Även detta tenderar att vara uppskattat bland samhällets rikare grupper. Slutligen måste de som arbetar för att upprätthålla status quo, framförallt den statliga byråkratin, tas in i reformprocessen. Enligt de Soto är det främst en fråga om att välja rätt personer inom byråkratin till att leda reformprocessen och att ge dessa tillräckliga resurser.

Slutord

Många av dem som försvarar utvecklingen mot en kapitalistisk marknadsekonomi i utvecklingsländerna har enligt de Sotos inte insett den formella äganderättens centrala betydelse i det kapitalistiska systemet. Utan ägande kan inte det kapital som krävs för att utveckla arbetsdelning och specialisering genereras. Ett juridiskt system som inte inkluderar alla fungerar i praktiken diskriminerande mot de grupper som står utanför. Kapitalismens försvarare har genom att inte inse detta i praktiken tenderat att försvara en många gånger diskriminerande ordning, som dessutom inte förmår skapa det välstånd som utlovats. Att bara skriva in rätten till ägande i lagboken är inte heller tillräckligt. För att släppa in alla måste det juridiska systemet reformeras och baseras på existerande informella system. Att sådana reformer är möjliga visas av utvecklingen i västvärlden – inte heller här fanns äganderätten på plats i tidernas begynnelse. Snarare ligger en långsam process bakom de system vi ser i dag. Av denna anledning finns det relativt stora skillnader i äganderättens utformning även mellan utvecklade ekonomier. Omfattande reformer av det äganderättsliga systemet kommer naturligtvis att på sikt förändra samhället i grunden. De nätverk som i dag utgör den informella sektorn kommer att förlora i betydelse för att ersättas av det stora nätverk som den moderna marknadsekonomin utgör.

Det är bland annat i diskussionen om dessa nätverk man kan se hur de Sotos tes hänger samman med annan samhällsforskning. Robert Putnam (1993) har beskrivit de informella nätverkens roll för marknadsekonomin framväxt. Nätverken skapar ett förtroendekapital mellan människor, nödvändigt för att möjliggöra transaktioner med personer man inte känner personligen. I en senare skrift (1995) diskuterar han riskerna för den amerikanska ekonomin av att dessa nätverk spelar allt mindre roll i dagens USA. De Sotos perspektiv är annorlunda. Även om informella nätverk varit viktiga för kapitalismens framväxt, är den formella äganderätten som i dag gör dessa nätverk allt mindre viktiga. Detta må vara sorgligt på många sätt, men knappast en fara för ekonomin eftersom det snarast tyder på att resurserna används allt effektivare.

Att juridiken verkligen är viktig för en framgångsrik kapitalistisk utveckling är något som under de senaste åren alltmer uppmärksammas av ekonomer. Inte minst har La Porta m fl. (1997, 1998) visat hur ett lands juridiska tradition är av avgörande betydelse för den finansiella sektorns storlek och effektivitet. Då den finansiella sektorn är central i en kapitalistisk ekonomi är det inte svårt att se paralleller mellan deras arbete och de Sotos.

Denna forskning pekar dock även på en eventuell svaghet i de Sotos tes: det kanske finns mer grundläggande institutioner än äganderätten som ligger bakom de ekonomiska framgångarna i västvärlden. Uppenbarligen fanns de institutioner på plats som kunde hantera samhällets föränderliga krav och omforma informellt ägande till formellt när så krävdes. Givet att samhället ständigt kommer att förändras är det möjligt att introduktionen av formell äganderätt, utan introduktionen av institutioner som spontant skapar äganderätt, bara blir en tillfällig åtgärd utan stora långsiktiga effekter. Trots denna reservation har de Soto givit ett mycket viktigt bidrag till förståelsen av utvecklingens grundläggande förutsättningar. Att äganderätten hör hemma i denna diskussion torde vara svårt att bestrida.

Referenser

- Putnam, R. (1993) *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press.
- Putnam, R. (1995) "Bowling alone: America's declining social capital", *Journal of Democracy* 6, 65-78.
- La Porta, R., F. Lopez-de-Silanes, A. Schleifer, and R. Vishny (1997), "Legal determinants of external finance", *Journal of Finance* 52, 1131-1150.
- La Porta, R., F. Lopez-de-Silanes, A. Schleifer, and R. Vishny (1998), "Law and finance", *Journal of Political Economy* 106, 1113-1155.